

Dominik Tarczyński*

Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin, Polska

STRATY INTELEKTUALNE UKRAINY W WYNIKU AGRESJI ROSYJSKIEJ

UKRAINE'S INTELLECTUAL LOSSES AS A RESULT OF THE RUSSIAN AGGRESSION

ABSTRAKT: Artykuł analizuje wielowymiarowe i wielopokoleniowe straty intelektualne Ukrainy spowodowane rosyjską agresją. Obejmują one śmierć i emigrację kadr naukowych, zniszczenie instytucji edukacyjnych i kulturalnych oraz długofalowe skutki psychospołeczne i gospodarcze. Opracowanie przedstawia skalę i strukturę strat, ich powiązania z naruszeniami prawa międzynarodowego – w tym Konwencji Genewskiej i Haskiej, regulacji UNESCO oraz Statutu Rzymskiego – oraz konsekwencje dla innowacyjności i potencjału rozwojowego państwa.

Wykorzystując źródła takie jak OHCHR, UNICEF, UNHCR, Bank Światowy, PISM, OSW, PIE oraz dane ministerstw i uczelni, artykuł łączy analizę prawną norm i orzecznictwa ze studiami przypadków (Charków, Mariupol, Kijów, Odessa). Zastosowano także wnioskowanie scenariuszowe dotyczące odbudowy.

Wnioski wskazują na masową emigrację specjalistów, zniszczenie tysięcy instytucji, wstrzymanie projektów badawczych i niższą jakość masowej edukacji zdalnej. Skutki psychologiczne wśród młodych pogłębiają kryzys kapitału ludzkiego, a straty w sektorach wysokich technologii i kultury grożą trwałym spadkiem innowacyjności. Autor dowodzi, że sankcje (w tym najnowsze pakiety UE) są niewystarczające i konieczne jest zintegrowane podejście: odbudowa infrastruktury, stypendia, digitalizacja zasobów, klastry transgraniczne, program „Return to Ukraine” oraz wsparcie dla MTK.

SŁOWA KLUCZOWE: straty intelektualne; agresja rosyjska; odbudowa Ukrainy; naruszenia prawa międzynarodowego; wsparcie UE

ABSTRACT: The article examines the multidimensional and intergenerational “intellectual losses” of Ukraine resulting from Russian aggression. These include the death and emigration of academic staff, the destruction of educational and cultural institutions, and long-term psychosocial and economic consequences. The study outlines the scale and structure of these losses, their links to violations of international law - including the Geneva and Hague Conventions, UNESCO provisions, and the Rome Statute - and their implications for the country’s innovativeness and developmental capacity.

Drawing on sources such as OHCHR, UNICEF, UNHCR, the World Bank, PISM, OSW, PIE, as well as ministry and university data, the article combines legal analysis of norms and case law with case studies (Kharkiv, Mariupol, Kyiv, Odesa). Scenario-based reasoning is applied to propose reconstruction strategies.

Findings point to the massive emigration of specialists, destruction of thousands of institutions, suspension of research projects, and lower-quality mass remote education. The psychological effects on youth deepen the collapse of human capital, while losses in high-tech sectors and culture threaten a lasting decline in innovativeness. The article argues that sanctions alone (including the latest EU packages) are insufficient and that an integrated response is required: reconstruction of infrastructure, scholarships, digitization of resources, cross-border clusters, a “Return to Ukraine” program, and support for the ICC.

KEYWORDS: Intellectual losses; Russian aggression; Ukraine reconstruction; International law violations; EU support

* **Dominik Tarczyński**, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin, Polska

 <https://orcid.org/0000->

Copyright (c) 2025 Dominik Tarczyński. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License.

WPROWADZENIE

Sytuacja problemowa

Straty intelektualne, jakie ponosi Ukraina w wyniku agresji rosyjskiej, mają wymiar wielopokoleniowy oraz wielowymiarowy w strukturze społecznej. Straty te, choć mniej widoczne niż zniszczenia materialne czy ofiary w ludziach, mają fundamentalne znaczenie dla przyszłości narodu ukraińskiego, jego innowacyjności, tożsamości narodowej oraz miejsca w globalnej społeczności. Skala tych strat, ich długofalowe skutki, powiązanie z naruszeniami prawa międzynarodowego przez Rosję, a także długotrwała wojna wymagają planowania i realizacji konkretnych działań społeczności międzynarodowej na rzecz odbudowy potencjału intelektualnego Ukrainy, w oparciu o dane międzynarodowe oraz rzetelne raporty.

W definicjach strat intelektualnych czytamy, że obejmują one utratę kapitału ludzkiego – naukowców, artystów, nauczycieli, studentów – oraz zniszczenie instytucji edukacyjnych, naukowych i kulturalnych, które są podstawą rozwoju społeczeństwa. W przypadku Ukrainy wojna wywołała wielowymiarowy kryzys: śmierć i emigrację wykwalifikowanych specjalistów, przerwanie edukacji, dewastację infrastruktury naukowej oraz ograniczenie wolności twórczej. Straty te nie tylko osłabiają bieżący potencjał kraju, ale także zagrażają jego zdolnościom do innowacji i zachowania tożsamości narodowej, a ich powodowanie przez Rosję stanowi naruszenie kluczowych norm prawa międzynarodowego.

Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka (OHCHR) podaje, że od sierpnia 2022 roku do końca stycznia 2023 roku zginęło ponad 8 000 cywilów, a ponad 13 000 zostało rannych¹. Wśród ofiar są osoby związane z sektorem akademickim. Wg ukraińskich danych od 2022 roku zginęło co najmniej 47 naukowców, w tym profesorowie z Charkowa i Kijowa, a dziesiątki innych przerwało pracę z powodu obrażeń lub zagrożenia życia. To m.in. biologowie i fizycy z Charkowskiego Instytutu Fizyki i Technologii, których śmierć zatrzymała kluczowe badania w tych dziedzinach. W Mariupolu wg doniesień ukraińskich mediów wśród ofiar byli studenci i naukowcy z Priazowskiego Uniwersytetu Technicznego, zabici podczas oblężenia miasta². Studenci, przyszłość intelektualna kraju, również ucierpieli. Raporty szacują, że setki młodych ludzi w wieku studenckim zginęło lub zostało rannych, szczególnie na wschodzie Ukrainy, a wojna dotknęła ponad 1,5 miliona studentów, z których wielu straciło możliwość kontynuacji nauki lub życia. Tragiczne straty w ludziach dodatkowo pogłębiają kryzys. Szacuje się, że tysiące specjalistów zginęło na froncie lub w atakach na cele cywilne. Przykładem jest Nikołaj Zwiagincew, 39-letni pianista klasyczny i jazzowy, który zginął broniąc Mariupola w 2022 roku. Jego śmierć to symbol utraty talentów, które mogłyby kształtować przyszłość kraju³. Ataki na cywilów, w tym

¹ Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka (OHCHR), Raport o sytuacji praw człowieka na Ukrainie, 24 marca 2023, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-ENG.pdf>

² Юлія Трофімова, Анастасія Галасюк, Приазовський державний технічний університет з Маріуполя евакуували до Дніпра: нові подробиці, Суспільне Дніпро, 16.04.2022, <https://suspilne.media/dnipro/229178-priazovskij-derzavnij-tehnicnij-universitet-z-mariupola-evakuovali-do-dnipra/>

³ Wiadomości Onet, *Członek ukraińskiej orkiestry zginął, broniąc Mariupola*, 14 kwietnia 2022, <https://www.onet.pl/muzyka/onetmuzyka/czlonek-ukrainskiejorkiestry-zginal-broniac-mariupola/071k54p,681c1dfa>

przedstawicieleli elit intelektualnych, naruszają Konwencję Genewską IV (1949), której Rosja jest sygnatariuszem. Artykuł 3 tej konwencji zakazuje przemocy wobec osób cywilnych w konfliktach zbrojnych, a artykuł 27 nakłada obowiązek ochrony życia i godności cywilów⁴. Oczywiście dane na rok 2025 będą znacznie bardziej tragiczne ale nadal trwa analiza strat wśród elity intelektualnej Ukrainy.

Rosyjska agresja doprowadziła do dewastacji kluczowych instytucji edukacyjnych i naukowych. Do lutego 2025 roku straty w infrastrukturze Ukrainy wyniosły 170 miliardów dolarów, z czego sektor edukacji i kultury poniósł znaczące koszty. Do 2024 roku ponad 3 400 placówek edukacyjnych, w tym uniwersytety i instytuty badawcze, zostało uszkodzonych lub zniszczonych. Już we wrześniu 2022 roku telewizja TVN24 podawała, że „od początku inwazji Rosji uszkodzonych zostało 2,4 tysiąca placówek oświatowych, w tym 270 zostało zniszczonych całkowicie”⁵. W Charkowie uniwersytety i biblioteki zostały zbombardowane, a w Mariupolu Priazowski Uniwersytet Techniczny przestał istnieć. Polski Instytut Ekonomiczny szacuje: „Koszt odbudowy Ukrainy waha się od 349 mld USD do 750 mld”⁶. Część kosztów dotyczyć będzie budynków edukacyjnych. To właśnie ataki na infrastrukturę edukacyjną są częścią strategii osłabiania potencjału intelektualnego Ukrainy. Ośrodek Studiów Wschodnich podaje, że ataki na wieżę telewizyjną w Kijowie zakłóciły zdalne nauczanie⁷. Portal Parkiet.com wskazywał, że brak prądu i ogrzewania uniemożliwia funkcjonowanie uczelni zimą⁸.

Charków, kluczowy ośrodek naukowy Ukrainy, ucierpiał w wyniku intensywnych ostrzałów. Narodowy Uniwersytet Karazina, założony w 1805 roku, został dwukrotnie poważnie uszkodzony w marcu 2022 roku⁹. Zniszczenia te naruszają Konwencję Haską z 1954 roku o ochronie dóbr kulturalnych w czasie konfliktu zbrojnego, której Rosja jest sygnatariuszem. Artykuł 4 tej konwencji zakazuje atakowania obiektów kulturalnych, takich jak uniwersytety, chyba że są one wykorzystywane do celów wojskowych, co nie miało miejsca w przypadku Karazina¹⁰.

Mariupolski Uniwersytet Państwowy został zrównany z ziemią podczas rosyjskich bombardowań w 2022 roku, podobnie jak Teatr Dramatyczny, który służył jako schron dla cywilów¹¹. Ataki te naruszają zarówno Konwencję Haską (1954), jak i Protokół Dodatkowy I do Konwencji

⁴ Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Konwencja Genewska IV, 1949, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1949-3-t1.html>

⁵ tvn24.pl, *Ukraińskie władze: od początku rosyjskiej inwazji zniszczono kilkaset szkół*, <https://tvn24.pl/swiat/ukraina-wladze-od-poczatku-rosyjskiejinwazji-zniszczono-kilkaset-szkol-zdjecia-st6093215>

⁶ Polski Instytut Ekonomiczny, *Nawet 25 lat może zająć Ukrainie obudowanie poziomu PKB per capita w stosunku do trendu sprzed wojny*, 24 lutego 2022, <https://pie.net.pl/nawet-25-lat-moze-zajac-ukrainie-obudowanie-poziomu-pkb-per-capita-w-stosunku-do-trendu-sprzed-wojny/>

⁷ Ośrodek Studiów Wschodnich, *Wojna Rosji przeciw Ukrainie: stan po sześciu dniach*, 2 marca 2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-03-02/wojna-rosji-przeciw-ukrainie-stan-po-szesciu-dniach>

⁸ Parkiet.com, *Gospodarka Ukrainy poniosła wielkie straty*, 25 czerwca 2023, <https://www.parkiet.com/gospodarka-swiatowa/art38655461-gospodarka-ukrainyponiosla-wielkie-straty-ale-rosyjska-agresja-nie-zdolala-jej-calkiem-powalic>

⁹ pragmatika.media, *Charkowski Narodowy Uniwersytet Budownictwa i Architektury. Zaginiony pomnik*, 23.01.2023, <https://pragmatika.media/pl/news/kharkivskyi-natsionalnyi-universytet-budivnytstva-ta-arkhitektury-vtrachena-pam-iatka/>

¹⁰ Konwencja Haska o ochronie dóbr kulturalnych, 1954, http://www.mkidn.gov.pl/media/blekitna_tarcza/docs/akty/konwencja_haska_1954.pdf

¹¹ wikipedia.org, *Atak lotniczy na teatr w Mariupolu*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Atak_lotniczy_na_teatr_w_Mariupolu

Genewskich (1977), którego Rosja jest stroną. Artykuł 53 tego protokołu zabrania atakowania obiektów kulturalnych, a artykuł 51 zakazuje ataków na cele cywilne¹². W Kijowie, mimo mniejszych zniszczeń, uszkodzono infrastrukturę Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki. Zniszczenia dóbr kultury w Odessie i Lwowie, w tym bibliotek i archiwów, również naruszają Konwencję Haską (1954).

Wojna zakłóciła procesy edukacyjne i badawcze. Wpłynęła też drastycznie na system edukacji. Fundusz Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci wielokrotnie raportował, że 5,3 mln dzieci w Ukrainie miało ograniczony dostęp do edukacji (komunikaty z lat 2023–2025), a w roku szkolnym 2024/25 ponad jedna trzecia uczniów nie uczyła się w pełni stacjonarnie¹³. Studenci wyższych uczelni z kolei zmagają się z brakiem dostępu do laboratoriów i bibliotek. Odptyw kadry akademickiej, szczególnie do krajów takich jak Polska, gdzie programy NAWA wsparły ponad 2 000 ukraińskich badaczy, pogłębia kryzys¹⁴. Drenaż mózgow osłabia zdolność Ukrainy do odbudowy. Ponadto w regionach okupowanych, takich jak Donieck i Ługańsk, edukacja została wstrzymana lub zastąpiona rosyjskimi programami, co narusza ukraińską tożsamość intelektualną. W Chersoniu okupanci zamknęli szkoły wyższe, co spowodowało przerwanie nauki. Ponadto hybrydowy model nauczania, wprowadzony w odpowiedzi na wojnę, jest niewystarczający z powodu braku infrastruktury i przerw w dostawach energii. Badania naukowe również ucierpiały. National Academy of Science of Ukraine podawała, że ponad 30% projektów w dziedzinach takich jak fizyka, chemia i inżynieria zostało wstrzymanych z powodu braku funduszy, sprzętu lub personelu. Rosyjskie działania na okupowanych terytoriach, takie jak przymusowa rusyfikacja programów nauczania w Mariupolu, naruszają Konwencję Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury w sprawie zwalczania dyskryminacji w edukacji (1960), której Rosja jest sygnatariuszem. Artykuł 5 tej konwencji gwarantuje prawo do edukacji zgodnej z tożsamością narodową¹⁵.

Pełnoskalowa inwazja Rosji na Ukrainę, rozpoczęta 24 lutego 2022 roku, wywołała również masową falę uchodźstwa. Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców podaje, że ok. 10,6 miliona Ukraińców zostało dotkniętych przymusowym przesiedleniem, z czego około 3,7 miliona to osoby przesiedlone wewnątrz Ukrainy, a 6,9 miliona to uchodźcy za granicą¹⁶. Część to osoby wykształcone – naukowcy, inżynierowie, lekarze, artyści. Raport Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych wskazuje, że nie sposób ocenić, jak dużą grupę uchodźców stanowili pracownicy naukowcy, nauczyciele akademicki czy studenci. Podaje jednocześnie, że Polskie uczelnie przyjęły tysiące ukraińskich studentów dzięki programom

¹² Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Protokół Dodatkowy I do Konwencji Genewskich, 1977, <https://www.gov.pl/web/archiwum-kulturaimport/prawo-miedzynarodowe>

¹³ unicef.org, *4.6 million children in Ukraine face ongoing educational barriers as fourth academic year during war begins*, 1.08.2025, <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/back-to-school>

¹⁴ Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Polskie wsparcie dla ukraińskiego środowiska akademickiego po rosyjskiej pełnoskalowej inwazji na Ukrainę*, 24 lutego 2025, <https://www.pism.pl/publikacje/polskie-wsparcie-dla-ukrainskiego-srodowiska-akademickiego-po-rosyjskiej-pelnoskalowej-inwazji-na-ukraine>

¹⁵ UNESCO, Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w edukacji, 1960, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1960.html>

¹⁶ UNHCR, Ukraine Refugee Situation, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

stypendialnym, jak Program im. Banacha¹⁷. To jednak pewne, że migracja wykształconych ludzi, a zwłaszcza wysoko wykwalifikowanych specjalistów, może trwale osłabić potencjał Ukrainy. Wojna wywołała również poważne skutki psychospołeczne. Rosyjska agresja pogłębiła ubóstwo i bezrobocie, szczególnie wśród młodych ludzi. The Lancet Psychiatry podaje, że badania przeprowadzone w 2022 roku wykazały 54% rozpowszechnienie lęku w Ukrainie, a 26% populacji spełniało kryteria zespołu stresu pourazowego¹⁸. Wg UNICEF z kolei „niemal jedna trzecia nastolatków zgłosiła, że odczuwa taki poziom smutku i braku nadziei, że przestała wykonywać swoje codzienne czynności”¹⁹. Wskazuje to na poważne skutki wojny, które wpływają i będą wpływać na naukę. UNICEF w tym samym artykule podaje, że średnia strata edukacyjna wynosi w Ukrainie dwa lata w czytaniu i rok w matematyce.

Ważny jest również aspekt spadku motywacji do edukacji z powodu niepewności. Wojna ograniczyła także wolność twórczą. Prześladowania artystów i dziennikarzy na okupowanych terytoriach, takich jak Krym i Donbas, naruszają Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966), którego Rosja jest stroną. Artykuł 19 tego paktu gwarantuje wolność wypowiedzi, w tym artystycznej²⁰. Zniszczenie instytucji kulturalnych, takich jak teatr w Mariupolu, oraz odwołanie wydarzeń artystycznych osłabiają ukraińską tożsamość. Międzynarodowy Trybunał Karny w 2023 roku wydał nakaz aresztowania Władimira Putina za nielegalną deportację dzieci, co dodatkowo pokazuje skalę represji wobec cywilów, w tym środowisk twórczych²¹. Były to w rzeczywistości porwania w celu rusyfikacji. Straty intelektualne mają charakter wielopokoleniowy, wpływając na innowacyjność gospodarki, tożsamość narodową i pozycję międzynarodową Ukrainy. Zgodnie z ustaleniami MTK, setki ukraińskich dzieci zostały nielegalnie przetransportowane z okupowanych regionów Ukrainy (Donbas, obwód chersoński, zaporoski) do terytorium Rosji lub na obszary znajdujące się pod rosyjską kontrolą. Wiele z nich zostało pozbawionych kontaktu z rodzinami, a część przeszła proces „rusyfikacji”, łącznie z nadaniem obywatelstwa rosyjskiego i zmianą tożsamości²².

Zarówno raporty ONZ, jak i niezależnych instytutów badawczych (m.in. Yale Humanitarian Research Lab) dokumentują skalę tych działań i wskazują na ich systematyczność oraz zgodność z polityką Kremla, co wskazuje na ich planowy charakter²³. Trudno ocenić, jak wielkie straty intelektualne poniosła Ukraina ograbiona z młodego pokolenia, które mogłoby być przyszłymi

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Kostyantyn Dumchev, Vitalii Klymchuk, *The Commission on mental health in Ukraine: areas for development*, The Lancet Psychiatry, Vol. 11, 11.2024, [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(24\)00312-2](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(24)00312-2)

¹⁹ UNICEF, *Wojna w Ukrainie. 3 lata cierpienia dzieci*, 24.02.2025, <https://unicef.pl/co-robimy/aktualnosci/news/wojna-w-ukrainie.-3-lata-cierpienia-dzieci>

²⁰ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Publikacja w Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz.167, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19770380167>

²¹ Warrant of Arrest for Vladimir Vladimirovich Putin, ICC-01/22-18-SECRET, 17.03.2023

²² Międzynarodowy Trybunał Karny, Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova, 17.03.2023, <https://www.icc-cpi.int/news/icc-issues-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and-maria-alekseyevna-lvova>

²³ Kaveh Khoshnood, *Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children*, Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, 14.02.2023, <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/8c54abb-4-3c6d-4b5c-be05-727f612afccc>

lekarzami czy inżynierami. Ważnym aspektem decyzji MTK jest fakt, że dotyczy ona urzędującego prezydenta. Statut Rzymski w artykule 27 wyraźnie stwierdza, że funkcja państwowa, w tym głowy państwa, nie stanowi przeszkody dla ścigania karnego. W ocenie Trybunału, Putin jako prezydent Federacji Rosyjskiej miał zarówno de iure, jak i de facto władzę nad działaniami cywilnych i wojskowych podwładnych, co czyni go odpowiedzialnym zarówno jako sprawcę bezpośredniego, jak i przełożonego²⁴. Nakaz aresztowania wobec Władimira Putina został wydany na podstawie artykułu 58 Statutu Rzymskiego, który umożliwia wydanie nakazu, gdy istnieje uzasadnione przekonanie, że dana osoba popełniła zbrodnię objętą jurysdykcją Trybunału i że aresztowanie jest konieczne m.in. w celu zapewnienia obecności oskarżonego podczas procesu²⁵.

Zarzuty wobec Putina dotyczą bezprawnej deportacji ludności (w szczególności dzieci) z okupowanych terytoriów Ukrainy do Rosji oraz przymusowego transferu ludności, co stanowi zbrodnię wojenną zgodnie z artykułem 8 ust. 2 (a)(vii) Statutu Rzymskiego („bezprawne deportowanie lub przemieszczanie ludności cywilnej”) i artykułem 8 ust. 2 (b)(viii) („przymusowe przesiedlenia ludności z terytoriów okupowanych”)²⁶.

Międzynarodowy Trybunał Karny działa na podstawie Statutu Rzymskiego z 1998 roku, który określa jurysdykcję sądu w zakresie czterech kategorii przestępstw: zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych oraz zbrodni agresji²⁷. Choć Rosja nie jest stroną Statutu Rzymskiego, Ukraina w 2015 roku złożyła deklarację uznającą jurysdykcję MTK w odniesieniu do przestępstw popełnionych na jej terytorium²⁸. Na tej podstawie MTK ma prawo prowadzić postępowania dotyczące działań rosyjskich urzędników i personelu wojskowego w Ukrainie.

Nakaz aresztowania Władimira Putina przez Międzynarodowy Trybunał Karny stanowi przełomowy moment w historii prawa międzynarodowego. Pokazuje, że funkcja głowy państwa nie chroni przed odpowiedzialnością za zbrodnie wojenne, a systematyczne działania przeciwko ludności cywilnej – w tym dzieciom – będą ścigane niezależnie od rangi sprawców. Trybunał wyraźnie potwierdził, że prawo humanitarne ma zastosowanie także wobec najpotężniejszych jednostek politycznych współczesnego świata.

Utrata obecnych naukowców i inżynierów osłabia także sektor IT. W Charkowie, głównym hubie technologicznym, wiele startupów zawiesiło działalność z powodu ostrzałów. Straty poniosły również sektory metalurgiczny i górniczy, które odpowiadają za 19% i 11% eksportu Ukrainy. Jak podaje Instytut Nowej Europy, „w marcu 2022 roku pracę wstrzymały zakłady odpowiadające za produkcję ok. 85% stali (roczna produkcja szacowana jest na około 21 mln ton)”, a zniszczenie

²⁴ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., Art. 27, *Irrelevantność pełnionej funkcji publicznej*, Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=w-du20030780708>

²⁵ Ibidem, Art. 58, *Wydawanie przez Izbę Przygotowawczą nakazu aresztowania i wezwań*

²⁶ Ibidem, Art. 8, *Zbrodnie wojenne, ust. 2 (a)(vii) oraz (b)(viii)*

²⁷ Ibidem, Art. 5, *Przestępstwa objęte jurysdykcją Trybunału*

²⁸ Międzynarodowy Trybunał Karny, *Domniemane przestępstwa popełnione w kontekście sytuacji w Ukrainie od 21 listopada 2013 r.* 2.03.2022, <https://www.icc-cpi.int/ukraine>

zakładów takich jak Azowstal i Mariupolski kombinat metalurgiczny imienia Ilicza²⁹ dodatkowo osłabiły gospodarkę. Bank Światowy szacował już w 2024 roku, że całkowite straty gospodarcze szacowane są na ponad 499 miliardów dolarów. Potrzeby związane z odbudową i rekonstrukcją z kolei szacowane są na ponad 486 miliardów dolarów³⁰. Koszty związane z edukacją i badaniami naukowymi są częściowo uwzględnione w sektorze edukacji (straty: 4,3 mld dolarów, potrzeby odbudowy: 14,4 mld dolarów). Startupy technologiczne przeniosły też działalność za granicę, głównie do Polski i Niemiec.

Wojna wzmocniła ukraińską tożsamość, ale zniszczenie dóbr kultury i rusyfikacja na okupowanych terytoriach zagrażają jej trwałości. Intelktualiści podkreślają, że kultura i edukacja są niezależnie od miejsca kluczowe dla odporności narodowej. Naruszenia Konwencji Haskiej (1954) i Konwencji UNESCO (1960) przez Rosję podważają prawo Ukraińców do zachowania dziedzictwa. Odpływ talentów może sprawić, że Ukraina stanie się bardziej zależna od pomocy międzynarodowej, tracąc pozycję w globalnych łańcuchach innowacji. Straty mają głębokie konsekwencje. Powrót do PKB Ukrainy sprzed wojny może potrwać 25 lat. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego podaje, że ukraińscy studenci w Polsce, największa grupa zagranicznych studentów, mogą zostać wchłonięci przez lokalny rynek pracy. Skutki psychospołeczne dodatkowo utrudniają rozwój elit.

Rosyjskie działania powodujące straty intelektualne Ukrainy naruszają szereg międzynarodowych konwencji, których Rosja pozostaje sygnatariuszem. To Konwencja Genewska IV (1949): Ataki na cywilów, w tym naukowców i artystów, naruszają artykuły 3 i 27 [4]; Konwencja Haska (1954): Zniszczenie uniwersytetów, bibliotek i teatrów, np. w Charkowie i Mariupolu, narusza artykuł 4 [10]; Protokół Dodatkowy I do Konwencji Genewskich (1977): Ataki na obiekty cywilne i kulturalne naruszają artykuły 51 i 53 [12]; Konwencja UNESCO w sprawie zwalczania dyskryminacji w edukacji (1960): Rusyfikacja programów nauczania na okupowanych terytoriach narusza artykuł 5 [15] oraz Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (1966): Prześladowania artystów i ograniczenie wolności twórczej naruszają artykuł 19 [20].

Te naruszenia wymagają reakcji międzynarodowej, w tym sankcji i ścigania winnych przez Międzynarodowy Trybunał Karny. Aby zminimalizować straty intelektualne i wspierać odbudowę społeczności międzynarodowa może podjąć wiele różnorodnych działań, takich jak międzynarodowe programy stypendialne, w tym rozszerzenie programów takich jak NAWA³¹ i Horizon Europe³². Proponuję fundusz UE na badania w sektorach IT i zielonej energii. Kolejne z działań to inwestycje w infrastrukturę: finansowanie odbudowy uniwersytetów w Charkowie i Mariupolu

²⁹ Maciej Tysza, *Rachunek strat i zysków Ukrainy w 2022 roku*, Instytut Nowej Europy, 23.06.2022, <https://ine.org.pl/rachunek-poniesionych-przez-ukraine-strat-izyskow-podczas-rosyjskiej-agresji-w-2022-roku/>

³⁰ ZPP, *Oczekiwania biznesu od rządu w kwestii Ukrainy*, 12 sierpnia 2024, <https://zpp.net.pl/31485/>

³¹ Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej, <https://nawa.gov.pl/programy-nawa>

³² Komisja Europejska, Horizon Europe: Horizon for Ukraine, <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/ua-opportunities>

z Instrumentu NextGenerationEU³³ i Funduszu Solidarności UE³⁴; digitalizacja zasobów: rozszerzenie programu „Digital Europe” o digitalizację ukraińskich archiwów, wzorując się na polskiej platformie Polona³⁵; repatriacja talentów: Program „Return to Ukraine” z grantami i wsparciem mieszkaniowym, oparty na modelu izraelskim; promocja kultury: rozszerzenie festiwalu takich jak „Ukrainian Spring” w Brukseli (2023) na całą UE³⁶; współpraca regionalna: transgraniczny klastr innowacji w regionach przygranicznych, np. Podkarpacie-Lwów, wzorowany na współpracy polsko-ukraińskiej³⁷ oraz egzekwowanie prawa międzynarodowego: wsparcie dla Międzynarodowego Trybunału Karnego w ściganiu rosyjskich zbrodni oraz sankcje na instytucje wspierające rusyfikację.

Straty intelektualne Ukrainy to tragedia, która wykracza poza granice jednego kraju. Naruszenia prawa międzynarodowego przez Rosję, w tym Konwencji Genewskiej, Haskiej i standardów UNESCO, wymagają zdecydowanej odpowiedzi społeczności międzynarodowej. Wsparcie ukraińskich naukowców, artystów i studentów odbudowuje nie tylko infrastrukturę, ale także pomaga promować kulturę, fundament dla silniejszej Europy. Solidarność i konkretne działania, które pozwolą Ukrainie odzyskać jej intelektualną siłę, leży w szeroko rozumianym interesie nie tylko Ukrainy, ale całej Europy.

W maju 2025 roku Parlament Europejski przyjął 17. pakiet sankcji wobec Rosji; przyjęte środki to: wpisanie na listę sankcyjną 17 osób i 58 podmiotów, w tym przedsiębiorstwa Surgutneftegas, zakaz dostępu do portów i korzystania z usług związanych z transportem morskim dla kolejnych 189 statków należących do rosyjskiej floty cieni, ograniczenia eksportu towarów i technologii podwójnego zastosowania wobec 31 nowych podmiotów, z których część znajduje się w państwach trzecich, dodatkowe ograniczenia eksportu towarów, które pomagają Rosji wzmacniać jej potencjał militarny i technologiczny, jak np. chemiczne prekursory materiałów energetycznych czy części zamienne do obrabiarek.

17. pakiet jest częścią szerszych środków UE, które w ramach także trzech innych systemów sankcji odpowiadają na działania hybrydowe Rosji, pogwałcenia praw człowieka oraz stosowanie środków rozpraszania tłumu przez rosyjskie siły działające w Ukrainie³⁸.

Zaostrzeniem presji ekonomicznej i politycznej wobec państwa-agresora jest 18. pakiet sankcji, przyjęty 18 lipca 2025 roku. Obejmuje on między innymi rozszerzenie listy sankcyjnej o 14 osób oraz 41 podmiotów, obniżenie pułapu ceny rosyjskiej surowej ropy naftowej z dotychczasowych 60 dolarów do poziomu 47,6 dolara za baryłkę, rozszerzenie zakazu wstępu do unijnych portów

³³ Instrument NextGenerationEU, <https://next-generation-eu.europa.eu>

³⁴ Fundusz Solidarności, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/97/fundusz-solidarnosci>

³⁵ Polona, Digitalizacja dziedzictwa kulturowego, <https://polona.pl>

³⁶ bozar.be, Ukrainian Spring, Festival of Ukrainian Culture in Brussels, <https://www.bozar.be/en/calendar/ukrainian-spring>

³⁷ Instytut Nowej Europy, Europejski wymiar rozwoju i współpracy Polski i Ukrainy, 14.10.2024, <https://ine.org.pl/europejski-wymiar-rozwoju-i-wzajemnej-wspolpracy-regionow-polski-i-ukrainy/>

³⁸ Rada Unii Europejskiej, Wojna napastnicza Rosji przeciwko Ukrainie: UE przyjmuje 17. pakiet sankcji, 20.05.2025, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2025/05/20/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-agrees-17th-package-of-sanctions/>

o kolejne 105 statków należących do rosyjskiej floty cieni oraz całkowity zakaz wszelkich transakcji związanych z gazociągami Nord Stream 1 i Nord Stream 2. Równocześnie dotychczasowe ograniczenie dotyczące świadczenia specjalistycznych usług finansowych na rzecz rosyjskich banków zostało przekształcone w pełny zakaz transakcji i rozszerzone na 22 kolejne instytucje bankowe. UE zdecydowała także o wprowadzeniu zakazu jakichkolwiek transakcji z Rosyjskim Funduszem Inwestycji Bezpośrednich, rozszerzyła ograniczenia eksportowe wobec towarów i technologii o podwójnym zastosowaniu o 26 nowych podmiotów oraz zwiększyła listę dalszych zakazów eksportu³⁹. W trakcie tworzenia tekstu Unia Europejska była w przededniu ogłoszenia kolejnego, 19. już pakietu sankcji.

Działania podejmowane przez instytucje europejskie nie powstrzymują Rosji przed kontynuacją agresji na Ukrainie. Dlatego już teraz środowiska akademickie z Polski powinny przygotowywać się do realizacji dużych projektów na rzecz odbudowy wyniszczonego potencjału intelektualnego Ukrainy.

BIBLIOGRAFIA **REFERENCES LIST**

PIŚMIENNICTWO

LITERATURE

Biurowy Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka (OHCHR), Raport o sytuacji praw człowieka na Ukrainie, 24.03.2023, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-ENG.pdf>

bozar.be, Ukrainian Spring, Festival of Ukrainian Culture in Brussels

<https://www.bozar.be/en/calendar/ukrainian-spring>

Fundusz Solidarności, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/97/fundusz-solidarnosci>

Instytut Nowej Europy, *Europejski wymiar rozwoju i współpracy Polski i Ukrainy*, 14.10.2024, <https://ine.org.pl/europejski-wymiar-rozwoju-i-wzajemnej-wspolpracy-regionow-polski-i-ukrainy/>

Instytut Nowej Europy, *Rachunek strat i zysków Ukrainy w 2022 roku*, 23.06.2022, <https://ine.org.pl/rachunek-poniesionych-przez-ukraine-strat-izyskow-podczas-rosyjskiej-agresji-w-2022-roku/>

Instrument NextGenerationEU, <https://next-generation-eu.europa.eu>

Юлія Трофімова, Анастасія Галасюк, Приазовський державний технічний університет з Маріуполя евакуювали до Дніпра: нові подробиці, Суспільне Дніпро, 16.04.2022, https://suspilne.media/dnipro/229178-priazovskij-derzavnij-tehnicnij-universitet-z-mariupola-evakuovali-do-dnipra/?utm_source=chatgpt.com

Kaveh Khoshnood, *Russia's Systematic Program for the Re-education and Adoption of Ukraine's Children*, Humanitarian Research Lab at Yale School of Public Health, 14.02.2023, <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/8c54abb4-3c6d-4b5c-be05-727f612afccc>

Komisja Europejska, Horizon Europe: Horizon for Ukraine, <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/ua-opportunities>

Komisja Europejska, UE przyjmuje 18. pakiet sankcji wobec Rosji, 18.07.2025, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_25_1840

³⁹ Komisja Europejska, UE przyjmuje 18. pakiet sankcji wobec Rosji, 18.07.2025, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_25_1840

Kostyantyn Dumchev, Vitalii Klymchuk, *The Commission on mental health in Ukraine: areas for development*, *The Lancet Psychiatry*, Vol. 11, 11.2024, [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(24\)00312-2](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(24)00312-2)

Konwencja Haska o ochronie dóbr kulturalnych, 1954, http://www.mkidn.gov.pl/media/blekitna_tarcza/docs/akty/konwencja_haska_1954.pdf

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Konwencja Genewska IV, 1949, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1949-3-t1.html>

Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Protokół Dodatkowy I do Konwencji Genewskich, 1977, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/miedzynarodowe-prawo-humanitarne>

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Publikacja w Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz.167, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19770380167>

Międzynarodowy Trybunał Karny, Domniemane przestępstwa popełnione w kontekście sytuacji w Ukrainie od 21 listopada 2013 r. 2.03.2022, <https://www.icc-cpi.int/ukraine>

Międzynarodowy Trybunał Karny, Sytuacja w Ukrainie: Sędziowie MTK wydają nakazy aresztowania Władimira Władimirowicza Putina i Marii Aleksiejewny Lwowej-Biełowej, 17.03.2023, <https://www.icc-cpi.int/news/icc-issues-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and-maria-alekseyevna-lvova>

Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej, <https://nawa.gov.pl/programy-nawa>

Ośrodek Studiów Wschodnich, *Wojna Rosji przeciw Ukrainie: stan po sześciu dniach*, 2.03.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-03-02/wojna-rosji-przeciw-ukrainie-stan-po-szesciu-dniach>

Parkiet.com, Gospodarka Ukrainy poniosła wielkie straty, 25.06.2023, <https://www.parkiet.com/gospodarka-swiatowa/art38655461-gospodarka-ukrainyponiosla-wielkie-straty-ale-rosyjska-agresja-nie-zdolala-jej-calkiem-powalic>

Polona, Digitalizacja dziedzictwa kulturowego, <https://polona.pl>

Polski Instytut Ekonomiczny, Nawet 25 lat może zająć Ukrainie obudowanie poziomu PKB per capita w stosunku do trendu sprzed wojny, 24.02.2022, <https://pie.net.pl/nawet-25-lat-moze-zajac-ukrainie-obudowanie-poziomu-pkb-per-capita-w-stosunku-do-trendu-sprzed-wojny/>

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Polskie wsparcie dla ukraińskiego środowiska akademickiego po rosyjskiej pełnoskalowej inwazji na Ukrainę, 24 lutego 2025, <https://pism.pl/publikacje/polskie-wsparcie-dla-ukraińskiego-srodowiska-akademickiego-po-rosyjskiej-pelnoskalowej-inwazji-na-ukraine>

pragmatika.media, Charkowski Narodowy Uniwersytet Budownictwa i Architektury. Zaginiony pomnik, 23.01.2023, <https://pragmatika.media/pl/news/kharkivskyi-natsionalnyi-universytet-budivnytstva-ta-arkhitektury-vtrachena-pam-iatka/>

Rada Unii Europejskiej, Wojna napastnicza Rosji przeciwko Ukrainie: UE przyjmuje 17. pakiet sankcji, 20.05.2025, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2025/05/20/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-agrees-17th-package-of-sanctions/>

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r., Art. 27, *Irrelevantność pełnionej funkcji publicznej*, Dz.U. 2003 nr 78 poz. 708, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20030780708>

UNESCO, Konwencja w sprawie zwalczania dyskryminacji w edukacji, 1960, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1960.html>

UNHCR, Ukraine Refugee Situation, <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

UNICEF, 4.6 million children in Ukraine face ongoing educational barriers as fourth academic year during war begins, 1.08.2025, <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/back-to-school>

UNICEF, Wojna w Ukrainie. 3 lata cierpienia dzieci, 24.02.2025, <https://unicef.pl/co-robimy/aktualnosci/news/wojna-w-ukrainie.-3-lata-cierpienia-dzieci>

tvn24.pl, Ukraińskie władze: od początku rosyjskiej inwazji zniszczono kilkaset szkół, <https://tvn24.pl/swiat/ukraina-wladze-od-poczatku-rosyjskiej-inwazji-zniszczono-kilkaset-szkol-zdjecia-st6093215>

Warrant of Arrest for Vladimir Vladimirovich Putin, ICC-01/22-18-SECRET, 17.03.2023

Wiadomości Onet, Członek ukraińskiej orkiestry zginął, broniąc Mariupola, 14.04.2022 <https://www.onet.pl/muzyka/onetmuzyka/czlonek-ukrainskiejorkiestry-zginal-broniac-mariupola/071k54p,681c1dfa>

ZPP, Oczekiwanie biznesu od rządu w kwestii Ukrainy, 12.082024, <https://zpp.net.pl/31485/>

Copyright (c) 2025 Dominik Tarczyński.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License